

EESTI NSV POLIITILISTE JA TEADUSALASTE
TEADMISTE LEVITAMISE ÜHING

MAJANDUSTEADUSTE KANDIDAAT

E. KULL

VÕITLUS KOKKUHÕIUREŽIIMI^v
TUGEVDAMISE JA TOODANGU
OMAHINNA ALANDAMISE EEST
EESTI NSV TÖÖSTUS-
ETTEVÕTETES

Nr. 16 (176)

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1954

2/23849

A-17346
176
EESTI NSV POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE
LEVITAMISE ÜHING

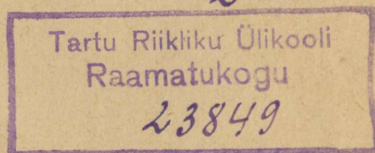
MAJANDUSTEADUSTE KANDIDAAT
E. KULL

VÕITLUS KOKKUHOIUREŽIIMI
TUGEVDAMISE JA TOODANGU
OMAHINNA ALANDAMISE EEST
EESTI NSV TÖÖSTUS-
ETTEVÕTETES

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS · TALLINN 1954

SISUKORD

1. Kokkuhoiurežiim — rahvamajanduse edasise tõusu üks tähtsamaid abinõusid 3
2. Kokkuhoiurežiim kui omahinna alandamise alus 7
3. Tööstustoodangu omahinna alandamise teed tooteühikule . . . 12
 - a) Otseste elava töö kulutuste alandamine 12
 - b) Otseste materiaalsete kulutuste alandamine 21
 - c) Kaudsete kulude alandamine 28
4. Isemajandamise ja sotsialistliku võistluse osa võitluses kokkuhoiurežiimi eest 30
5. Tööstustoodangu omahinna planeerimine ja kontrolli organiseerimine kokkuhoiurežiimi-alaste ülesannete täitmise üle . . . 33

Toimetaja P. Freidin.

Tehniline toimetaja A. Ruutsoo.

Korrektorid R. Kull ja V. Antje.

Ladumisele antud 2. VII 1954. Trükkimisele antud 13. VIII 1954. Trükiarv 6000. Paber 54×84 sm, 1/16. Trükipoognaid 2,25. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 1,85. Arvutuspoognaid 2,1. MB-15645. Trükikoda „Bolševik“, Viljandi, V. Kingissepa t. 31/26. Tellimise nr. 1710.

Hind rbl. 1.20

На эстонском языке.

Э. Кувль. Борьба за укрепление режима экономии и снижение себестоимости продукции на промышленных предприятиях ЭССР.

1. KOKKUHOIUREŽIIM — RAHVAMAJANDUSE EDASISE TÕUSU ÜKS TÄHTSAMAI ABINÕUSID

NSV Liidu Ülemnõukogu viiendal istungjärgul peetud programmilises kõnes seadis NSV Liidu Ministrite Nõukogu esimees G. M. Malenkov ülesande — organiseerida lähema 2—3 aasta jooksul järsk tõus rahvatarbeesemete tootmises, et kindlustada meie maa töötava rahva kiiresti kasvavate vajaduste järjest täielikum rahuldamine.

Meie maa rasketööstuse suurte edusammude baasil on olemas kõik objektiivsed tingimused rahvatarbeesemete tootmise forsseerimiseks. Nõukogude Liidu rasketööstuses saavutatud arenemistase võimaldab üheaegselt rasketööstuse igakülgse edasiarendamisega järsult tõsta tootmise tempot ka põllumajanduses ja rahvatarbeesemeid tootvates tööstusharudes.

Suur tähtsus kerge- ja toiduainetetööstuse kiirel arendamisel ja selle kasvavate vajaduste rahuldamisel põllumajandusliku toorainega on NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumi otsusel «NSV Liidu põllumajanduse edasise arendamise abinõudest».

Rahvatarbeesemete tootmise järsu tõusu organiseerimiseks andsid NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja NLKP Keskkomitee 1953. aastal välja määrused — «Laiatarbetööstuskaupade tootmise laiendamisest ja nende kvaliteedi parandamisest» ja «Toidukaupade tootmise laiendamisest ja nende kvaliteedi parandamisest».

Nii on laiatarbe-tööstuskaupade tootmise alal ette nähtud suurendada toodangu väljalaset 1956. aastal 1950. aastaga võrreldes järgmises ulatuses: villase riide alal 2 korda, siidriide alal 5,2 korda, puuvillase riide alal 70 protsenti jne.

Eesti NSV-s suureneb toodangu väljalase juba 1954. aastal 1950. aastaga võrreldes ainuüksi Eesti NSV Laiatarbe Tööstuskaupade Ministeriumi süsteemis järgmises

ulatuses: villase riide alal 1,67, siidriide alal 2,2, puu-villase riide alal 5,8, nahkjalatsite alal 1,7 korda jne.

Toidukaupade tootmise alal on ette nähtud suurendada NSV Liidu ulatuses toodangu väljalaset 1955. aastal 1950. aastaga võrreldes 84,7% võrra 71,4%-lise suurendamise asemel, mis oli ette nähtud partei XIX kongressi direktiivides NSV Liidu arendamise viienda viie aasta plaani kohta. NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja NLKP Keskkomitee määruses «Toidukaupade tootmise laiendamisest ja nende kvaliteedi parandamisest» on ette nähtud suurendada viienda viisaastaku jooksul toodangu väljalaset liha alal 2 korda, vorstitoodete alal 1,76 korda, liha-konservide alal 1,86 korda, liha-pooltoodete alal 5,7 korda jne.

Eesti NSV Toidukaupade Tööstuse Ministeeriumi süsteemis on ette nähtud suurendada toodangu väljalaset juba 1954. aastal 1950. aastaga võrreldes liha alal 1,75, või alal 1,38, kondiitrisaaduste alal 1,74 ja makaronitoodete alal 2,6 korda.

Meie majanduse kiire edasiarendamine nõuab grandioos-seid kapitaal mahutusi. Vastavalt tootmise edasiarendamise plaanile suurenevad aastail 1951—1955 1946.—1950. aastaga võrreldes riiklikud kapitaal mahutused tööstusse 2 korda, põllumajandusse 2,1 korda (sealjuures irrigatsiooni ja melioratsiooni alal 4 korda) ja transpordisse 1,63 korda. Võrdluseks võiks märkida, et aastail 1946—1951 mahutati rahvamajandusse kapitaal mahutusi ligi 500 miljardit rubla, sellest tööstusse üle 320 miljardi rubla.

Tohutu tööstuslik ehitustegevus areneb ka Nõukogude Eestis. Nii näiteks ehitatakse Tallinnas lähema 2—3 aasta jooksul Eesti NSV Laiatarbe Tööstuskaupade Ministeeriumi süsteemis naha- ja jalatsikombinaat, mis hakkab tootma 4,5 miljonit paari jalatseid aastas, rajatakse 300 masinaga õmblusvabrik, lõpetatakse tekstiilikäitise «Punane Koit» rekonstrueerimine, kusjuures tema tootmisvõimsust sukkade ja sokkide tootmise alal suurendatakse pea-aegu kolmekordseks (1,5 miljonilt 4,1 miljoni paarini aastas).

Eesti NSV Toidukaupade Tööstuse Ministeeriumi süsteemis ehitatakse ja antakse eksploatatsiooni lähema 2—3 aasta jooksul viis kalasuitsutamistsehhi, kuus kalakülm-tushoonet, kaks suurt kalakonservikombinaati (Pärnus ja Hiiumaal), kuus mehhaniseeritud leivatehast, kondiitri-

vabrik Tallinnas, võimsusega kuni 1000 tonni kondiitri-saadusi aastas.

Suur ehitustöö toimub ka Eesti NSV Kohaliku, Põlev-kivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi süsteemis.

Rööbiti uute tööstusettevõtete ehitamisega on ette näh-tud rea ettevõtete rekonstrueerimine ja laiendamine (Tootsi Turbabriketitööstus, Tartu Alumiiniumivabrik jne.).

Meie partei ja valitsuse poolt üles seatud ülesannete edukas täitmine NSV Liidu tööstuse ja põllumajanduse edasise arendamise alal ja rahvatarbeesemete tootmise järsu tõusu organiseerimine nõuab Nõukogude Liidu mate-riaalsete ressursside maksimaalset mobiliseerimist, sotsia-listliku akumulatsiooni ulatuslikumat suurendamist.

Sotsialistliku akumulatsiooni teed erinevad printsiipiaal-selt kapitalistliku akumulatsiooni teedest. Sotsialistliku akumulatsiooni tee on omaenda jõududega vahendite aku-muleerimise tee, säästude tee. Vägivalla teed, mis on ise-loomulikud kapitalistlikule akumulatsioonile, ei sobi kokku nõukogude majanduse ega poliitikaga.

Toetudes sisemistele ressurssidele, lahendas Nõukogude Liit hiilgavalt vahendite akumulereerimise probleemi. Ainu-üksi kapitaal-mahutuste korras suunati rahvamajandusse 13 sõjaeelse aasta jooksul (1928—1940) üle 300 miljardi rubla. Need vahendid, mis kujundasid täielikult ümber NSV Liidu materiaalse ja tehnilise baasi, olid saadud maa sisemiste ressursside arvel.

Samal perioodil valitsesid kapitalistlikus maailmas jär-jekordsed majanduskriisid, mis tekitasid kapitalistlikele maadele sadadesse miljarditesse dollaritesse ulatuvaid kah-jusid. Ainuüksi 1933. a. jooksul hävitati kapitalistlikes maades üle 1 miljardi puuda nisu, kümneid tuhandeid tonne riisi ja palju muid esmajärgulisi tarbeaineid. Seal-juures elasid kapitalistlikes maades viletsuses miljonid töö-lised, kelledest paljud surid nälga.

Nõukogude Liit ehitas aga sõjaeelsetel aastatel üles sotsialismi ja valmistas ette sotsialismilt kommunismile järkjärgulist üleminekut. Ajutiselt katkestas selle fašistlike anastajate kallaletung. Ka Isamaasõja päevil etendas vahendite akumulereerimisel määratu suurt osa kokkuhoiu-režiim.

Säästud on vahendite akumulereerimise ainsaks allikaks eriti praegu, nõukogude ühiskonna järkjärgulisel üleminekul sotsialismilt kommunismile.

Oma aruandekõnes ÜK(b)P Keskkomitee tööst partei XIX kongressile juhtis G. M. Malenkov erilist tähelepanu kokkuhoiurežiimi edasise süvendamise vajadusele. Ühtlasi märkis ta, et kokkuhoiurežiim on rahvamajanduse edasise tõstmise tähtsaimabinõu. Käsitledes kokkuhoiurežiimi kui üht olulist tingimust majanduse sisemise akumulatsiooni suurendamisel, ütles G. M. Malenkov, et «kokkuhoiurežiim kui sotsialistliku majandamise meetod on etendanud suurt osa meie maa industrialiseerimises. Praegu, kus meie maal on teostumas uus võimas rahvamajanduse tõus ja samaaegselt viiakse läbi laiatarbekaupade hindade süstemaatilist alandamist, omandab kokkuhoiurežiim veel suurema tähtsuse. Mida täielikumalt ja ratsionaalsemalt kasutatakse tootmisressursse, mida säästlikumalt ja kokkuhoidlikumalt meie juhime oma majandust, seda suuremaid edusamme me teeme kõigi rahvamajandusharude arendamisel, seda suuremaid tulemusi saavutame rahva ainelise ja kultuurilise elutaseme tõstmisel».¹

Kokkuhoiurežiimi teostamiseks on sotsialistlikus ühiskonnas olemas kõik vajalikud objektiivsed eeldused. Juba oma olemuse tõttu ei tunne sotsialistlik majandus neid kadusid, mis on omased kapitalistlikule majandusele ja mis on seotud tootmisvahendite eraomandusega, kriisidega, tootmisantarhiiaga, tööpuudusega, tootmisvõimsuste alakoormatusega, looduslike rikkuste röövelliku kasutamisega, parasiitliku tarbimisega, majanduse militariseerimisega, sõdadega jne.

J. V. Stalin, formuleerides kaasaegse kapitalismi põhilise majandusseaduse, näitas, et kapitalistlike maade majanduse militariseerimine ja määratu suurte vahendite ebatootlik kasutamine on objektiivne paratamatus monopolistliku kapitalismi tingimustes. Järsult suurenesid kõikides kapitalistlikes maades viimastel aastatel sõjalised kulutused. Nii kasvasid ainult otsesed sõjalised kulutused Ameerika Ühendriikides 1 miljardilt dollarilt 1937/1938. aastal 58,2 miljardi dollarini 1952/1953. aastal. Agressiivse Põhja-Atlandi bloki pakti kohaselt on ette nähtud otseste sõjaliste kulutuste suurendamine 1950/1951. a. — 1953/1954. a. 2—4 korda 1950. aastaga võrreldes, kusjuures need tõusevad Ameerika Ühendriikides 250 miljardi

¹ G. Malenkov, Aruandekõne ÜK(b)P Keskkomitee tööst partei XIX kongressile, Tallinn, 1952, lk. 55—56.

dollarini, Inglismaal 5,2 miljardi naelsterlingini, Prantsusmaal 2000 miljardi frangini ja Itaalias 1500 miljardi liirini.

Tootmisvahendite ühiskondliku omanduse kehtestamisega ja ekspluateerimise likvideerimisega meie maal kadusid need objektiivsed põhjused, mis kutsuvad kapitalistliku tootmisviisi tingimustes esile vahendite tohutu hävitamise ja raiskamise.

Sotsialistlike tootmissuhete kehtestamine meie maal võimaldas teostada ühiskondliku produkti ja ühiskondliku töö ratsionaalset kasutamist kogu ühiskonna huvides.

«Tootmisvahendite muutmine ühiskondlikuks omanduseks,» ütles Engels, «kõrvaldab mitte ainult praegu esineva kunstliku pidurdamise tootmises, vaid ka tootlike jõudude ja saaduste otsese raiskamise ja hävitamise, mis tänapäeval on tootmise vältimatuks kaasnähtuseks ja mis saavutab oma kõrgpunkti kriisides.»¹

Sotsialistlikud tootmissuhted loovad kõik objektiivsed võimalused kokkuhoiuprintsiibi maksimaalseks teostamiseks. Kuid võimalus ei ole veel tegelikkus. Et võimalust tegelikkuseks muuta, selleks on tarvis partei- ja majandusorganisatsioonide aktiivset tegevust, mis oleks kooskõlas objektiivsete majandusseaduste nõuetega. Selleks et töötajad saaksid kõige efektiivsemalt võidelda kokkuhoiu teostamise eest, peavad nad teadma, mida on vaja kokku hoida ja kuidas kokku hoida.

2. KOKKUHOIUREŽIIM KUI OMAHINNA ALANDAMISE ALUS

Kokkuhoiurežiimi konkreetsed tulemused väljenduvad toodangu omahinna alanemises. Toodangu omahind on ettevõtte tootmistegevuse kvalitatiivne, sünteetiline näitaja. Temas leiavad väljenduse üldistatud kujul kõik tegurid, mis ühel või teisel kujul mõjutavad tootmist ettevõttes. Toodangu omahinna kujunemist mõjutab eeskätt tootlike jõudude arengu tase ja kasutamise aste, kasutatavate tööobjektide (materjalide) iseloom ja kasutamise efektiivsus ning tootmise ja töö organiseerimise tase antud ettevõttes. Kokkuhoiurežiimi kaudu avaldatakse mõju toodangu oma-

¹ F. Engels, *Anti-Dühring*, Tallinn, 1951, lk. 249.

hinda kujundavate elementide väärtuselisele suurusele vähenemise suunas. Mida madalam on aga toodangu omahind, seda suurem on akumulatsioon.

Produktide tootmiseks on tarvis teha kulutusi elava ja asjastatud töö näol, mis kokku moodustavad ühiskondlikud tootmiskulud. Ühiskondlikud tootmiskulud ja ühiskondliku produkti väärtus on sotsialistliku ühiskonna tingimustes võrdsed suurused. Produktide tootmine toimub teatavates ettevõtetes. Ettevõtte kulutused rahalises väljenduses on ühiskondlikest tootmiskuludest akumulatsiooni võrra väiksemad. Ettevõtte rahaliselt väljendatud tootmiskulud, mis on seotud teatava toodangu valmistamise ja realiseerimisega, moodustavad antud ettevõtte toodangu omahinna.

Kapitalistlikus ühiskonnas on lepitamatu vastuolu ühelt poolt üksiku kapitalisti individuaalsete tootmiskulude vahel, mida mõõdetakse tema kapitali kulutusega, ja teiselt poolt ühiskondlike tootmiskulude vahel, mida mõõdetakse ühiskondliku töö kulutusega.

«See, mis maksab kaup kapitalistile, ja see, mis maksab kauba tootmine ise, on igal juhul kaks täiesti erinevat suurust. See osa kauba väärtusest, mis koosneb lisaväärtusest, ei maksa kapitalistile midagi just sellepärast, et töölisele on see tasuta töö.»¹

Sotsialistlikus ühiskonnas selline vastuolu puudub sotsialistlike tootmissuhete tõttu.

Sotsialistlikus ühiskonnas ei ole printsiipiaalseid erinevusi sotsialistliku ettevõtte toodangu omahinna ja ühiskondliku produkti ühiskondlike tootmiskulude iseloomu vahel.

Akumulatsiooni sotsialistlikus tööstuses moodustab toote hinna ja omahinna vahe, mis koosneb peamiselt kasumist ja käibemaksust (juhul, kui viimane esineb). Toodete hinnad määratakse Nõukogude riigi poolt eesrindlike ettevõtete kogemuste alusel, lähtudes toodete väärtusest ja arvesse võttes nende omahinda ning sotsialistlikku akumulatsiooni. Plaaniliste hindade süsteem on võimsaks hoovaks, mille kaudu Nõukogude riik avaldab mõju majanduse arendamisele. Plaaniliste hindade süsteemis väljendub sotsialistliku majanduse üks eeliseid kapitalistliku majandusega võrreldes.

¹ K. Marx, Kapital, III kd., 1949, lk. 28 (v. k.).

Kehtiv tööstustoodangu hinnastruktuur on järgmine:

RIIKLIKU JAEHINNA SKEEM

Tööstuslikud kulud	Mitte-tööstuslikud kulud	Kasum	Käibemaks	Kaubanduslik maha-või juurdehindlus
Tööstuslik omahind				
Kaubanduslik omahind				
Ettevõtte hulgihind				
Tööstuse hulgihind				
Riiklik jaehind				

Antud hinna ja käibemaksu taseme juures oleneb kasumi suurus otseselt toodangu omahinna tasemest: mida madalam on omahinna tase, seda suurem on kasum, ja vastupidi. Omahinna alandamine ei võimalda üksnes suurendada sotsialistlikku akumulatsiooni, vaid on ka eelduseks toodete jaehindade alandamisele, mis omakorda suurendab Nõukogude rubla ostujõudu, tõstab töötajate reaalpalka ja kindlustab nende heaolu edasise tõusu.

Võitlus toodangu omahinna alandamise eest ei ole lühiajaline kampaania, vaid on igapäevane ülesanne. Toodangu omahinna süstemaatiline alandamine on olnud ja jääb ka edaspidi üheks tähtsamaks võitlusülesandeks majandusrindel. Sealjuures tuleb meele pidada, et sotsialistliku tootmise suurte mastaapide juures annab omahinna alandamine juba ainult ühe kümnendiku protsendi võrra miljoneid rublasid säästu. 1931. aastal tähendas iga protsent omahinna alandamist tööstuses 150—200 miljonit rubla kokkuhoidu, 1947. aastal aga andis omahinna alandamine tööstuses iga 1% võrra kokkuhoidu juba 1,8 miljardit rubla. Sõjajärgse viisaastaku lõpul andis omahinna alandamine 1% võrra tööstuses üle 3 miljardi rubla kokkuhoidu, mis ligikaudu võrdus Moskva linna tolleaegse aastaelarve summaga. Üldine plaaniline omahinna alandamine tööstuses, transpordis, sovhoosides ja masina-traktori- ja amades esimese sõjajärgse viisaastaku jooksul moodustas 160 miljardit rubla, sellest 100 miljardit materiaalsete kulutuste kokkuhoiu arvel.

Partei XIX kongressi direktiivid NSV Liidu arendamise viienda viie aasta plaani kohta aastaiks 1951—1955 näevad ette alandada viie aasta jooksul tööstusliku toodangu omahinda umbes 25% ja ehitustööde maksumust vähemalt 20% võrra.

Omahinna alandamise alal ette nähtud ülesande täitmine nõuab meie tootmisala töötajatelt vahendite säästlikku kasutamist ja kokkuhoiurežiimi süvendamist.

Võitluse organiseerimine kokkuhoiurežiimi teostamise ja omahinna alandamise eest nõuab toodangu omahinna struktuuri tundmist.

Toodangu omahinna struktuur näitab, millistest kululiikidest koosneb omahind ja kui suur on ühe või teise kululiigi osatähtsus kogu omahinnas. Nii tingib erinev omahinna struktuur eri tööstusharudes ka erinevuse omahinna alandamise teedes. Järelikult on omahinna koostise tundmaõppimine äärmiselt tarvilik, selleks et teada, kus peituvad peamised omahinna alandamise reservid.

Olenevalt eesmärgist rühmitatakse toodangu omahinda moodustavaid kulutusi tööstuses kahel printsiibil: kuluelementide ja kalkulatsioonikirjete järgi. Kuluelementide järgi rühmitamise puhul koondatakse kõik üheliigilised kulutused ühte rühma, sõltumatult nende tekkimise kohast tootmises. Selline rühmitus võimaldab teostada kokkuvõtteid kogu rahvamajanduse ulatuses ja võrrelda ühe või teise kuluelemendi osatähtsust erinevates majandusharudes. Kuluelementidel põhinev omahinna struktuur omab tähtsust ka rahvatulu kindlakstegemisel tööstuses.

Omahinna struktuur kuluelementide järgi Eesti NSV neljas iseloomulikumas tööstusharus 1953. a. oli järgmine (%-des):

Kuluelemendid	Põlev- kivi- tööstus	Metalli- töötlemise tööstus	Naha- ja jalatsi- tööstus	Leiva- tööstus
1) Tooraine, põhi- ja abimaterjalid, kütus ning energia	22,8	40,2	81,9	91,7
2) Palk koos eraldamisega sotsiaalkindlustusseks	63,7	51,8	16,3	6,8
3) Amortisatsioon	5,9	4,0	1,1	0,7
4) Muud rahalised kulud	7,6	4,0	0,7	0,8
Kokku	100,0	100,0	100,0	100,0

Nagu tabelist nähtub, moodustab palk koos eraldamisega sotsiaalkindlustuseks põlevkivitööstuses kui hankivas tööstusharus üle 60% kogu omahinnast. Seega peamised reservid omahinna alandamiseks nimetatud tööstusharus peituvad palgas.

Masinaehituses peituvad peamised omahinna alandamise reservid palgas ja materiaalses kulutustes, moodustades kumbki umbes 40—50% kogu omahinnast. Vahekord palga ja materiaalses kulutuste vahel üksikuis ettevõtetes oleb tootmise mehhaniseerimise ja koopereerimise astmest. Tootmise mehhaniseerimise ja koopereerimise kasvuga tõuseb materiaalses kulutuste osatähtsus omahinnas ja väheneb palga osatähtsus.

Naha- ja jalatsitööstuses ning leivatööstuses moodustavad materiaalsed kulutused toodangu omahinnast umbes 80—90%. See on iseloomulik kogu kerge- ja toiduainetetööstusele. Nimetatud tööstusharudes tuleb seega pöörata peamine tähelepanu materiaalses kulutustes peituvate reservide otsimisele.

Sotsialistlikus tööstuses toimuvate kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete muutuste tagajärjel muutub pidevalt üksikute kuluelementide osatähtsus toodangu omahinna struktuuris. Materiaalses kulutuste osatähtsus tööstustoodangu omahinna struktuuris suureneb, palga osatähtsus aga väheneb. See seaduspärasus näitab sotsialistliku tööstuse arengut, iseloomustab tehnika progressi, mehhaniseerimise ja automatiseerimise, spetsialiseerimise ja koopereerimise süvenemist, mis viib elava töö kulutuste osatähtsuse vähenemisele ja asjastatud töö kulutuste osatähtsuse suurenemisele toodangu omahinnas. Selles kajastub tööviljakuse süstemaatiline tõus.

Kuluelementide järgi jaotatakse kulutused kogutoodangule niinimetatud tootmiskulude eelarve vormis. Elava ja asjastatud töö kasutamise efektiivsuse kindlaksmääramiseks on tarvis teada kulutusi tooteühikule. Selleks koostatakse tööstusettevõtetes kuluartiklite lõikes plaanilised ja aruandelised omahinna kalkulatsioonid tooteühikute kohta. Hankivas tööstuses, kus on harilikult tegemist ühe tooteühikuga, kasutatakse ka tooteühiku omahinna kalkuleerimisel kuluelementidel põhinevat struktuuri. Töötlevas tööstuses, kus ühes ja samas ettevõttes toodetakse mitut erinevat toodet, ei saa aga kõiki kuluelemente (näiteks tsehhi ja ettevõtte administratiiv-majandusliku personali

palka jne.) otseselt jaotada toodete vahel, ja seetõttu tuleb loobuda omahinna kalkuleerimisest kuluelementide järgi. Töötleva tööstuse omahinna kalkulatsioonis antakse osa kulutusi kuluelementidena ja osa komplekskuludena.

Töötleva tööstuse toodangu omahind kalkuleeritakse üldiselt järgmiste kululiikide lõikes: 1) tooraine, põhimaterjalid ja ostetavad pooltooted; 2) abimaterjalid; 3) kütus (tehnoloogiline); 4) energia (tehnoloogiline); 5) põhi- ja täiendav palk; 6) eraldamised sotsiaalkindlustuseks; 7) tsehhikulud; 8) tehase üldkulud. Liites kõik need kululiigid, saame tööstusliku omahinna. Viimasele juurde arvates mittetööstuslikud kulud, saame kaubandusliku omahinna.

Nimetatud kululiikidest on esimesed kuus kululiiki planeerimise seisukohalt otsesed kulud. Tsehhikulud ja tehase üldkulud arvatakse kaudsete kulude hulka.

Kuna tehase üldkulud kuuluvad oma iseloomult püsivate kulude hulka, siis nende osatähtsus toodangu mahu kasvuga tooteühiku omahinnas langeb. Osal tsehhikuldest (seadmete tööga seoses olevatest kuludest) on muutuvate kulude iseloom, mis muutub koos toodangu mahu muutumisega. Uue tehnika rakendamise, tootmise mehhaniseerimise ja automatiseerimisega suurenevad ka seadmete kasutamise seoses olevad kulud. Tootmise mehhaniseerimisest tingitud tsehhikulude osatähtsuse tõus toodangu omahinnas on positiivne nähe.

Tundes toodangu omahinna struktuuri, on võimalik kindlaks määrata omahinna alandamise allikad ja teed.

Järgnevalt vaatleme omahinna alandamise teid tähtsamate kululiikide osas.

3. TÖÖSTUSTOODANGU OMAHINNA ALANDAMISE TEED TOOTEÜHIKULE

a) Otseste elava töö kulutuste alandamine

Produktide tootmiseks ettevõtetes tehakse kulutusi elava ja asjastatud töö näol. Selleks et alandada teatud toodete omahinda, on seega tarvis vähendada elava ja asjastatud töö kulutusi tooteühikule. See tähendab, et sama elava ja asjastatud töö kulutuste üldsumma juures on vaja luua järjest suurem hulk tarbimisväärtusi.

Konkreetsed teed elava ja asjastatud töö kulutuste vähendamiseks tooteühikule on väga mitmekesised. Kõigepealt vaatleme omahinna alandamise teid elava töö kulutuste vähendamise alal tooteühikule. Kunä tööprotsess toimub ajas, siis on tööaeg töökulu mõõtühikuks. Seega elava kulutuse vähendamiseks on tarvis vähendada aega teatud toodete valmistamiseks ehk tõsta tööviljakust.

Tööviljakuse tõstmine on üheks peamiseks toodangu omahinna alandamise teeks. Tööviljakus ise on aga ka sünteetiline näitaja. Põhilised tegurid, mis avaldavad mõju tööviljakuse tasemele, on kindlaks määranud juba Marx.

Tööviljakuse taseme määrab eeskätt ära «...tööliste keskmise oskuse aste, teaduse ja ta tehnoloogilise rakendamise arenemisaste, tootmisprotsessi ühiskondlik kombinatsioon, tootmisvahendite ulatus ja efektiivsus ning looduslikud tingimused».¹

Tootmise automatiseerimine, töömahukate protsesside mehhaniseerimine ja teiste tööajakulu vähendavate abinõude rakendamine tootmisprotsessis on teed, mis võimaldavad kõige ulatuslikumalt elavat tööd kokku hoida ja toodangu omahinda alandada.

Tootmise automatiseerimine ja mehhaniseerimine Nõukogude Eesti tööstuses on kiiresti arenenud sõjajärgsel perioodil tänu vennasvabariikide suurele abile.

Ulatuslikult on rakendatud uut tehnikat Nõukogude Eesti põlevkivitööstuses. Sõjajärgsel perioodil ehitatud kombinaadi «Eesti Põlevkivi» uutes kaevandustes on kõik põhilised põlevkivi kaevandamise tööprotsessid mehhaniseeritud. Praegu kasutatakse kaevandustes uusi kodumaiseid mehhanisme: suure jõudlusega soonimismasinaid KMP-1, kraaptransportööre STR-30, võimsaid elektrivedureid ja sammuvaid ekskavaatoreid. Suurt füüsilist töökulu nõudvad kaeve- ja laadimistööd on suurel määral mehhaniseeritud.

Kodanliku diktatuuri perioodil kasutasid kaevurid kirakat, labidat, käsipuure, karbiidilampe ja hobustransporti. Nõukogude võim andis tööliste käsutusse aga elektripuuri, iselaadijad, lintrahandid ja teised mehhanismid.

Tööprotsesside mehhaniseerimine põlevkivikaevandustes on võimaldanud ulatuslikult tõsta tööviljakust ja alandada

¹ K. Marx, Kapital, I kd., Tallinn, 1953, lk. 43.

toodangu omahinda. Nii näiteks kasvas tööviljakus kombinatsiooni «Eesti Põlevkivi» kaevandustes aastail 1946—1952 2,1 korda ja alanes samuti põlevkivi omahind.

Eriti suurt edu on saavutatud kombinatsiooni «Eesti Põlevkivi» uutest kaevandustes. Oma olemasolu jooksul on põlevkivi omahinda alandatud üksikutes kaevandustes järgmiselt: kaevanduses nr. 2 kaks korda, kaevanduses nr. 4 1,4 korda, kaevanduses nr. 6 1,6 korda, kaevanduses nr. 8 2,1 korda ja kaevanduses nr. 10 1,5 korda. Seda on aidanud saavutada uus kõrgetootlik nõukogude tehnika, mida on külluslikult rakendatud põlevkivi tootmisel.

Kujuka näite tootmisprotsessi mehhaniseerimise efektiivsusest annavad Tootsi Turbabriketi tööstuse töötulemused. Vennasvabariikide abi võimaldas Tootsi Turbabriketi tööstuse kollektiivil komplekselt mehhaniseerida freesturba tootmist, transporteerimist ja briketeerimist. Briketivabrikus on briketi valmistamise protsess täielikult automatiseeritud. Viiekorruselises hoones töötab ainult seitsmeliikmeline brigaad, kes kontrollib mehhanismide tööd. Freesturba tootmisel töötavad traktorid, freestruumid, pöörarajad ja vallitajad. Üks freesturba koristusmasin FTK asendab kuni 100 töölist. Tootmise kompleksse mehhaniseerimise tulemusena tõusis tööviljakus aastail 1946—1953 3,7 korda ja ühe tonni freesturba omahind alanes 46% võrra. Viimase nelja aastaga andis Tootsi Turbabriketi tööstus riigile üle 15 miljoni rubla kasumit, sellest ligi 6 miljonit üleplaani list kasumit.

Võitlus tööviljakuse tõstmise ja omahinna alandamise eest ei saa toimuda ainult uue tehnika rakendamise teel. On vaja täiel määral kasutada ka olemasolevat tehnikat ning leida teid selle tootlikkuse tõstmiseks. Üheks peamiseks teeks sel alal on seadmete töötamiskiiruse tõstmine ja kiirtöötlemismeetodite rakendamine tööobjektide töötlemisel. Metallide kiirlõikamine on muutunud Nõukogude Liidu masinaehituses oluliseks tööobjektide töötlemismeetodiks.

Nõukogude teadlased töötasid esimestena maailmas välja metallide kiirlõikamise teooria. Tootmise novaatorid täiendasid ja rikastasid teadlaste avastust ja viisid selle ellu.

Kui veel mõned aastad tagasi loeti küllaltki kõrgeks metallilõikamise kiiruseks 100 meetrit minutis, siis nüüd on saavutatud kiirus, mis ulatub tuhandetesse meetritesse

minutis. Nii näiteks saavutas kuulus treial, Stalini preemia laureaat Pavel Bõkov 1953. aastal keraamilise lõiketera kasutamisel metallilõikamisel kiiruse 3200 meetrit minutis. Sellest nähtub, millised suured aja kokkuhoiu ja seega ka omahinna alandamise reservid peituvad kiirlõikamise meetodis.

Metallide kiirlõikamise meetodi täienduseks oli Kesk-Volga tööpingitehase treiali V. Kolessovi avastus 1953. aastal jõumeetodi näol. See meetod võimaldab esemeid treida senisest 10—20 korda suurema ettenihkega.

Meie vabariigi metallitöötlemise tööliste poolt on ulatuslikult rakendatud metallide kiirlõikamise meetodit. Samuti laieneb kiiresti V. Kolessovi jõumeetodi kasutamine metallide lõikamisel.

Üheks metalli kiirtöötlemismeetodite rakendajaks Eesti NSV-s on pikemat aega «Vabariigi parima treiali» nimeust kandev masinaehitustehase «Ilmarine» novaator P. Pajula. Ta omandas esimesena vabariigis novaatorite-kiirlõikajate P. Bõkovi ja G. Bortkevitši töömeetodid ja saavutas metallide lõikamise kiiruse 400—600 meetrit minutis. Pajula oli ka üks esimestest, kes võttis kasutusele V. Kolessovi jõumeetodi, mis võimaldas tal toota tunnis viis korda rohkem detaile kui varem. Meie vabariigis on nüüd juba sadu ja tuhandeid eesrindlikke töölisi, kes edukalt rakendavad oma töös uusi metallide lõikamise meetodeid ja võitlevad seega toodangu omahinna edasise alandamise eest.

Tähtis koht võitluses omahinna alandamise eest on ka ratsionaliseerimis- ja leiuutamistegevusel, mis sotsialistlikus tööstuses järjest areneb ja laieneb. Eksploateerimise puudumine on sotsialistlikus ühiskonnas esile kutsunud uue suhtumise töösse. Töö on muutunud meil raskest koormast, milline ta on kapitalistlikus ühiskonnas, au ja kuulsuse asjaks. Jõuka elu baasil on nõukogude töötajais arenenud loominguline suhtumine töösse. Ratsionaliseerimistegevus on saanud laiade töölishulkade sisemiseks vajaduseks. Novaatorite read suurenevad aastast aastasse. Nii näiteks rakendati ainsuüksi 1952. aastal tootmisse ligi 800 000 leiu- tist ja tehnilist täiustust, mille autoriteks olid töölised, insener-tehnilised töötajad ja teadlased. Meie partei ja valitsus hoolitsevad väsimatult novaatorite ridade täiendamise eest, loovad kõik tingimused loomingulise tegevuse edasiseks arendamiseks ning ettepanekute rakenda-

miseks tootmisse, selleks et tõsta kogu nõukogude rahva materiaalsel heaolu.

Viienda viie aasta plaani täitmise kindlustamiseks näevad partei XIX kongressi direktiivid ette: «Arendada inse-neride, tehnikute, tööliste ja kolhoosnike hulgas massi-list leiutajate ja ratsionaliseerijate liikumist tootmise eda-sise tehnilise täiustamise ja laiendamise eest, igakülgse mehhaniseerimise eest, töötingimuste kergendamise ja eda-sise tervislikumaks muutmise eest.»¹

1953. aastal Tallinnas läbi viidud ratsionaliseerijate ja leiutajate I vabariiklik konverents näitas, et novaatorite read kasvavad kõigis vabariigi ettevõtetes. Iga kümnes tööline vabariigi tööstuses on ratsionaliseerija. Tootmise eesrindlased aitasid suurel määral kaasa tootmisreservide avastamisele ja rakendamisele ning võimaldasid ratsionali-seerimisetepanekute juurutamisega ettevõtetes säästa riigile suuri summasid. Nii näiteks hoiti 1952. aastal ratsio-naliseerimisetepanekute juurutamise tulemusena Tallinna Masinaehitustehases kokku üle 2,5 miljoni rubla. Tootsi Turbabriketitööstuses esitati aastail 1947—1953 üle 450 ratsionaliseerimisetepaneku. Suur osa nendest on juuruta-tud ja need andsid üle 1,2 miljoni rubla kokkuhoidu aast-atas. Iga viies briketitehase töötaja on ratsionaliseerija. Tekstiilikäitises «Punane Koit» tehti üksnes 1953. a. jook-sul 111 töötaja poolt kokku 371 ratsionaliseerimisetepane-ku, millest aasta lõpuks juurutati 245. Plaaniline kok-kuhoid nendest ettepanekutest moodustas 484 tuhat rubla aastas.

1954. aasta I poole kahe hoogtöökuu jooksul esitati trikootööstuses «Marat» 230 ratsionaliseerimisetepane-ku. Nende elluviimine annab vabrikule aastas 395 tuhat rubla kokkuhoidu. See on 30% võrra suurem kogu 1953. aasta jooksul saavutatud säästust. Kahe hoogtöökuu jook-sul lisandus endistele ratsionaliseerijatele 53 uut, neist suurem osa naistöötajaid.

Sellised saavutused kindlustas trikootööstuse «Marat» ratsionaliseerijate nõukogu hoolas töö ratsionaliseerimis-tegevuse propageerimisel nii hoogtööle eelnenud perioodil kui ka hoogtöö ajal. Vabrikus organiseeriti tsehhidevaheline sotsialistlik võistlus. Hoogtöö jooksul kasutati näitlikku agi-

¹ Partei XIX kongressi direktiivid NSV Liidu arendamise viienda viie aasta plaani kohta aastaiks 1951—1955; Tallinn, 1952, lk. 27.

tatsiooni ja korraldati kogemuste vahetamise eesmärgil vestlusi ning ekskursionaalse teistesse tööstusettevõtetesse. Trikotööstuse «Marat» kogemusi ratsionaliseerimisalase töö organiseerimisel peaksid ulatuslikumalt kasutama ka teised tööstusettevõtted.

Nõukogude töötajate loominguiline initsiatiiv tootmistöö parandamiseks areneb jõuka elu baasil.

NSV Liidu töötajate heaolu tõus on seotud tööviljakuse tõusuga ja toodete omahinna alanemisega. Tööviljakuse tõus on aluseks toodangu omahinna alanemisele, võimaldab tõsta tööliste palka ja on eelduseks toodete jaehindade alandamisele. Selle tulemusena tõuseb töötajate heaolu, mis omakorda on tööviljakuse kasvu üheks teguriks.

Töötajate heaolu kasvu iseloomustab meil rahvatulu pidev suurenemine ja selle jaotamine töötava rahva huvides. Aastail 1940—1951 suurenes NSV Liidu rahvatulu 83% võrra. 1952. a. kasvas rahvatulu eelmise aastaga võrreldes 11% võrra ja 1953. aastal 1952. a. võrreldes 8% võrra. Kogu rahvatulu NSV Liidus kuulub töötajatele, $\frac{3}{4}$ rahvatulust kasutatakse isiklikuks tarbimiseks.

Hoopis teistsugune on pilt kapitalistlikus ühiskonnas. Kapitalismi üldkriisi kaasaegsel etapil näiteks töötab Ameerika Ühendriikide tööline enda jaoks keskmiselt ainult 21% tööpäevast, ligi 16% tööpäevast töötab tööline teenistujate ülalpidamiseks. Ülejäänud aja, s. o. 63% tööpäevast töötab ta käputäie kapitalistlike eksploatatorite kasuks. Töölisklassi järjest süveneva absoluutse ja relatiivse vaesumise olukorras ei saa kapitalistlike maade tööliste hulgas esineda mingit loominguulist aktiivsust, sest selle tulemused oleksid pööratud tööliste endi vastu.

Sotsialistlikus ühiskonnas on tööline, kes on tootmisvahendite ja produktide peremees, otseselt huvitatud tootmise laiendamisest ja ühiskondliku rikkuse kasvust.

Järgmiseks tähtsamaks tööviljakuse tõstmise, järelikult aga ka omahinna alandamise teguriks on kaadri kvalifikatsiooni kasv. Viimane on uue tehnika omandamise ja rakendamise eeldus.

Inimtööjõud kujutab endast põhilist tootlikku jõudu ühiskonnas. Ta paneb liikuma tootmisriistad ja etendab määravat osa ühiskondlikus tootmises. Mida suuremad on tema kogemused ja tööoskus, mida kõrgem on tema kultuurilis-tehniline tase, seda edukam on tema võitlus loodusjõududega materiaalsete hüvede tootmisel. Töö tehni-

lise varustatuse tõus, tootmises elektrifitseerimise baasil toimuv järjest laialdasem mehhaniseerimine ja automaatsiseerimine seab nõukogude töötajatele suuri nõudmisi erialase kvalifikatsiooni tõstmiseks.

Üleminekul sotsialismilt kommunismile omab esmajärgulist tähtsust kommunistliku teadlikkuse kasvatamine meie maa töötajates. Erilist tähelepanu tuleb pöörata töötajate poliitilise teadlikkuse tõstmisele, sest «tuleb tunnistada kui aksioomi, et mida kõrgem on ükskõik missuguse riigi- või parteitöö ala töötajate poliitiline tase ja marksislik-leninlik teadlikkus, seda kõrgem ja viljakam on ka töö...»¹ See on täiel määral kehtiv ka tootmisala töötajate kohta.

Nõukogude Eesti ettevõtetes tehakse tõsist tööd kaadri kasvatamise alal. Enamik töölisi meie vabariigi tööstus-ettevõtetes on lõpetanud tehnilise miinimumi kursused. Paljudes vabrikutes töötavad mitmesugused kvalifikatsiooni tõstmise kursused ja meetodilised kabinetid, mis aitavad kaasa eesrindlike tööliste kogemuste levitamisele.

Tõsist tööd tehakse sel alal näiteks trikotootõustuses «Marat», tekstiilikombinaadis «Kreenholmi Manufaktuur» jm. Nii näiteks võttis 1953. aastal Kreenholmi Manufaktuuri töölistest 800 inimest osa mitmesugustest tehnilistest õppustest, 250 töolist õppis tehnikumis ja 800 töolist töölisnoorte koolis. Kõik see on aidanud tunduvalt tõsta toodangu kvaliteeti ja alandada toodangu omahinda. Nii oli juba 1953. aastal kombinaadis olemas üle 100 eeskujuliku kvaliteedi brigaadi.

Naha- ja jalatsikombinaadis «Kommunaar» on 1954. aasta I poole jooksul tõstnud oma kvalifikatsiooni juba üle 100 töölise. Eesrindlike töökogemuste tundmaõppimise lühiajalistes koolides on õppinud 38 töolist, 59 töolist tõstsid oma kvalifikatsiooni tootmistehnilistel kursustel. See võimaldas laiaulatuslikult juurutada vennasvabariikide jalatsivabrikute kui ka «Kommunaari» novaatorite töövõtteid. Tööliste kvalifikatsiooni kasv oli üks peamisi tegureid, mille arvel tõusis kombinaadis ainuüksi 1954. aasta maikuu tööviljakus plaanis ettenähtuga 15,2% võrra. Tööviljakuse tõusu arvel anti üle plaani rohkem kui 700 tuhande rubla väärtuses toodangut. Tunduvalt alanes ka toodangu omahind.

¹ J. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn, 1952, lk. 557.

Mõnes ettevõttes jääb aga tehniline õppus siiski tehnika rakendamisest maha.

Kaadri kasvatamise alal tehtav töö jätab mõnevõrra soovida näiteks puuvillakombinaadis «Balti Manufaktuur». Nõrgalt areneb seal tööliste väljaõpe, kogemuste vahetamine ja tehniline õppus. 1953. aasta septembrikuust alates on olukord kombinaadis küll paranenud, kuid eesrindlike töökogemuste edasiseks massiliseks levitamiseks on tarvis aktiivsust veelgi tõsta. Kombinaadis on palju häid töölisi ja julgeid novaatoreid. On tarvis nende kogemusi hoolikamalt tundma õppida ja teistele edasi anda, et sellega aidata mahajäänuil eesrindlaste tasemele tõusta.

Tähtsaks teeks tööviljakuse tõstmisel ja toodangu omahinna alandamisel on tootmise ja töö organiseerimise parandamine. Üheks efektiivsemaks abinõuks elava töö kulutuse vähendamiseks tooteühikule on vooltootmise meetodi rakendamine tootmises. Vooltootmine põhineb sügaval tööjaotusel ja töö koopereerimisel. Vooluse põhimõte on aluseks ka automaatliinides ja automaattehistes.

Vooltootmise meetodi rakendamine trikootööstuses «Marat», Tallinna Õmbluskombinaadis, V. Klementi nimelises Pesuvabrikus ja reas teistes ettevõtetes on võimaldanud suuresti alandada toodangu omahinda ja tõsta tööstuse siseakumulatsiooni.

Vooltootmismetodi rakendamine eeldab ka tootmise teatud spetsialiseerimist. Viimane aga on omakorda üheks oluliseks abinõuks, mis võimaldab järsult tõsta tööviljakust ja alandada toodangu omahinda.

Kuivõrd häid tulemusi annab tootmise spetsialiseerimine, näitavad Rakvere rajooni TSN Tööstuskombinaadi kogemused. 1953. aastal eraldati seal jalatsitsehhis jalatsite masstootmine nende remondist ja mitmesugustest teenustöödest. See võimaldas uute jalatsite valmistamisel sisse viia vooltootmise. Selle tulemusena tõusis jalatsite päevatoodang neljakordseks, ühe paari meestekingade omahind langes 13% ja ühe paari naiste-rantkingade omahind langes 20% võrra. Tunduvalt tõusis ka toodangu kvaliteet.

Võitluses kõrge rentaabluuse ees etendab tähtsat osa tööõige ja otstarbekohane organiseerimine, millega kindlustatakse tööpäeva täielik ärakasutamine.

Tööajakadude likvideerimisele ja tööpäeva täieliku ärakasutamisele aitab suuresti kaasa operatiivse planeerimise

korrastamine ja tootmise organiseerimine graafiku järgi. Sellega luuakse eeldused tootmise rütmiliseks kulgemiseks. Toodangu ebaühtlane väljalase kuu jooksul põhjustab tootmisvõimsuste ja töötaja puudulikku kasutamist kuu esimesel poolel ning tormamist, ületundide ja praagi tekkimist kuu teisel poolel. Kõik need nähtused ei jäta oma mõju avaldamata toodangu omahinnale.

Sotsialistliku printsiibi, mille kohaselt tasu makstakse töö hulga ja kvaliteedi järgi, õige rakendamine stimuleerib töölisi ratsionaalselt kasutama tööaega. Sotsialistlik jaotusprintsiip ühendab töötaja isiklikud huvid ühiskondlike huvidega. Töötaja materiaalne huvi oma töö tulemuste vastu loob stiimuli kõrgemaks tööviljakuseks, mille tulemusena omahind alaneb.

Sotsialistlik jaotusprintsiip ei sobi kokku kahjulike palga võrdsustamise tendentsidega. Palga võrdsustamine tuleb ettevõtetest, kus see veel esineb, täie rangusega välja juurida, sest selline palgapoliitika pidurdab tootlike jõudude arendamist.

Üks tähtsamaid töö ja palga õige organiseerimise eeldusi on töö tehnilise normimise olukorra parandamine ettevõtetes. Tehniliste töönormide väljatöötamine ja kehtestamine ettevõtetes väldib palga võrdsustamist, aitab kaasa tööpäeva täielikumale kasutamisele, tõstab töödistsipliini, kutsub esile ratsionaliseerimistegevuse laienemise, tööviljakuse tõusu ja toodangu omahinna alanemise. Sotsialistlikes ettevõtetes on tehniline töönormimine niisuguseks meetodiks, mille abil organiseeritakse tööd kõige ratsionaalsemalt eesrindliku tehnika ja tootmistehnoloogia kasutamise baasil. Tehniline normimine tõstab tööliste materiaalselt huvi tööviljakuse järjekindlaks tõstmiseks, aitab kindlustada riiklike plaanide täitmist ja ületamist ning süstemaatiliselt tõsta töötajate heaolu.

Vabariigi riiklikes ettevõtetes on viimaste aastate jooksul saavutatud märgatavaid edusamme tehniliste töönormide väljatöötamisel ja juurutamisel. Tõsiseid puudusi esineb sel alal kooperatiivses sektoris. Töõndusartellides esineb ikka veel palju statistilis-kogemuslikke töönorme. Igannenud töönormid on kammitsaks ja pidurdavad sotsialistliku võistluse ja novaatorluse levimist.

Tehniliste töönormide väljatöötamine ja rakendamine, töö ja tootmise organiseerimise süstemaatiline parandamine, töötajate heaolu ja kvalifikatsiooni süstemaatiline

tõstmise, tootmise mehhaniseerimine ja automatiseerimine on põhilised teed, mis võimaldavad tõsta tööviljakust.

Tööviljakuse tõusu tagajärjel vähenevad elava töö kulutused tooteühikule; see toob endaga kaasa omahinna alanemise kahes suunas, nimelt põhitööliste palga ja kaudsete kulude osas. Toote töömahukuse vähenemisega peab otsene palk, juurdemaksud (lisatasud töötatud aja eest) ja täiendav palk (lisatasud mittetöötatud aja eest) tooteühiku omahinnas langema. Tööviljakuse tõus kutsub esile põhitööliste palga languse tooteühiku omahinnas ainult siis, kui toote töömahukuse vähenemisel korrigeeritakse töönorme.

Sotsialismi tingimustes tööliste palk süstemaatiliselt kasvab. Kuid tööviljakuse kasvutempo peab ületama palga kasvutempo, sest vastasel korral pidurdub akumulatsiooni suurenemine, tootmise laienemine ja lõpuks ühiskonna heaolu tõus. Vahekord nende vahel oleneb ühiskonna majanduslikest ja poliitilistest ülesannetest antud arenguetapil.

Tööviljakuse tõus kutsub esile peale põhipalga ka kaudsete kulude languse tooteühiku kohta.

Kuna tööviljakuse tõus avaldab mõju toodangu omahinnale mitmes suunas, siis on võitlus tööviljakuse süstemaatilise tõstmise eest üheks tähtsamaks teeks toodangu omahinna alandamisel.

b) Otseste materiaalsete kulutuste alandamine

Igas tootmisprotsessis kasutatakse suuremal või vähe- mal määral mitmesuguseid materjale.

Mida suurem on ühiskondliku töö tootlik jõud, seda rohkem materjali töötatakse ümber ajaühikus. Uue tehnika plaanipärase rakendamisega, mehhaniseerimise ja automatiseerimise süvendamisega väheneb sotsialistlikus tootmises pidevalt ühiskondlikult vajalik elava töö hulk tooteühikule ja tõuseb materiaalsete kulutuste osatähtsus. Seoses sellega kanduvad omahinna alandamise reservid järjest rohkem üle elava töö kulutuselt asjastatud töö kulutusele. Materiaalsete kulutuste osatähtsuse tõusu tõttu omahinnas tuleb ettevõtetes järjest rohkem tähelepanu pöörata käibefondide ratsionaalsemale kasutamisele. Töötleva tööstuse toodangu omahinna alandamise peamised reservid peituvad juba praegu materiaalsetes kulutustes, mille osatähtsus toodangu omahinnas moodustab kaugelt üle

50%. Toiduainetetööstuses moodustavad materiaalsed kulutused ligi 90% toodangu omahinnast.

Materjalide ratsionaalsel kasutamisel on määratu suur tähtsus sotsialistlikus rahvamajanduses. Sellest oleneb mitte ainult toodangu omahinna alandamise plaani täitmine, vaid ka toodangu väljalaske suurus ja õigete bilansiliste seoste ning proportsioonide säilitamine rahvamajanduses. Materjalide kokkuhoid võimaldab peale akumulatsiooni suurendada veel toodangu väljalaset. Materjalide ülekulu vähendab toodangu mahtu, rikub bilansilisi seoseid ja võib esile kutsuda disproportsioone üksikute rahvamajandusharude vahel. Seetõttu omab võitlus materjalide, kütuse ja energia ratsionaalse kasutamise eest meie rahvamajanduse kiire ja harmoonilise arenemise seisukohalt eriti suurt tähtsust.

Iga protsent kokkuhoitud terast moodustas kogu meie rahvamajanduse ulatuses 1953. aastal umbes 380 000 tonni metalli, millisest kogusest jätkub mitmekümne masinaehitustehase varustamiseks kogu aasta jooksul.

Üheprotsendiline kokkuhoid kivisöe alal moodustas meie rahvamajanduses 1953. aastal umbes 3,2 miljonit tonni. See võrdub viie söekaevanduse aastatoodanguga.

Üheprotsendiline kokkuhoid elektrienergia alal kõigis rahvamajandusharudes moodustab 1330 miljonit kilovatt-tundi, mis ületab Tsimljanski hüdroelektrijaama aastase elektrienergia-toodangu.

Nõukogude Eesti tööstuses on võimalik iga kokkuhoitud kilovatt-tunni elektrienergia arvel toota kas 2 meetrit villast riidet, 3 paari jalatseid, 19 kg vorsti, 10 kg jahu, 133 kg põlevkivi või 7460 sigaretti.

Materjalide, kütuse ja energia kasutamise efektiivsus tootmises oleneb peamiselt ettevõtte töötajate kvalifikatsioonist, eesrindlike töömeetodite juurutamisest, kasutatavast tehnoloogiast, toodete konstruktsioonist, varustusalasest tegevusest ja reast muudest organisatsioonilis-tehnoloogilistest teguritest.

Sotsialistlik ühiskonnas määrab töötajate suhtumise tootmisvahenditesse, sealhulgas ka materjalide kasutamisse, tootmisvahendite ühiskondlik omandus, töö sotsialistlik iseloom ja töötajate otsene huvi töötulemuste vastu. Laiade hulkade suhtumine materiaalsete kulutuste kokkuhoidusse väljendus sõjajärgsel perioodil sotsialistliku võitluse uutes vormides ja võitlusplaanides tootmiskadude vastu.

Tooraine, põhi- ja abimaterjalide kokkuhoiureserve võib jaotada kolme rühma: a) konstruktsioonilised reservid, b) tehnoloogilised reservid ja c) organisatsioonilis-tehnoloogilised reservid.

Masinaehitusettevõtetes on üheks suuremaks materjalide kokkuhoiureserviks toodete konstruktsiooni täiustamine, mille tulemusena vähenevad kaalult üksikud detailid ja isegi terved masinad, kusjuures toodete kvaliteet ja vastupidavus ei vähene.

Toodete konstruktsiooni täiustamise teel on saavutatud häid tulemusi materjalide külu vähendamise alal ka reas Tallinna tehastes (Tallinna Masinaehitustehas, masinaehitustehas «Ilmarine», raadiotehas «Punane Ret» jt.). Nii näiteks alandati masinaehitustehases «Ilmarine» elektriarmatuuri konstruktsioonis tehtud täiustuste tulemusena omahinda plaanilisega võrreldes 30% võrra. Suurt efekti andis samas tehases kõrgsurvekatelde jahutusseadeldiste konstruktsiooni täiustamine. Tehase peakonstruktor koos automaatseadmete tsehi töötajatega vähendasid seadme korpuse kaalu poole võrra ja panid ette hakata seda vabama malmist. See võimaldas säästa iga toote pealt 23 kg alumiiniumi.

Märkimisväärseid tulemusi saavutasid materjalide kokkuhoiu alal 1953. aastal ka tehase «Tehnik» konstruktorid. Kanalisatsioonitoru konstruktsiooni ökonoomsemaks muutmise tagajärjel hoiti kokku üle 10% metalli. Ühe kilogrammi võrra vähendati ka 100 mm läbimõõduga torude kaalu, mille tulemusena säästeti 14,6 tonni metalli. Sellest metallikogusest oli võimalik valmistada täiendavalt 1000 meetrit torusid.

Häid tulemusi annab konstruktori koostöö tehnoloogidega ja tootmise eesrindlastega. Detailide konstruktiivsete elementide kriitiline analüüsimine koos tehnoloogidega ja eesrindlike töölistega võimaldab seostada kõige ratsionaalsema konstruktsiooni eesrindliku tehnoloogiaga ja kindlustada omahinna alanemist nii materjalide kokkuhoiu kui ka töömahukuse vähendamise arvel. Sellist koostööd on arendatud edukalt Tallinna Masinaehitustehases. Neid kogemusi tuleks kasutada ka teistes tehastes.

Materjalide konstruktsioonilised reservid on olemas masinaehituse kõrval ka teistes tööstusharudes (näiteks jalatsi- ja õmblustööstuses lõigete ratsionaliseerimine jne.).

Materjalide kasutamise tehnoloogilised reservid on olemas eranditult igas ettevõttes. Progressiivse ja kõrgetootliku tehnoloogia rakendamisega vähenevad materjalide kaod (näiteks survevalu) ja suureneb valmistoodangu väljalase. Näiteks survevalu rakendamine tehases «Volta» võimaldas elektrimootori ventilaatori juures kokku hoida endise valuga võrreldes suurel määral alumiiniumi. Sealjuures saavutati detaili juures suur täpsus, ja ta ei vajanud täiendavat mehaanilist töötlemist. Suuresti võimaldas alandada toodete omahinda Tallinna Masinaehitustehases automaat- ja poolautomaatkeevituse tarvituselevõtmine. Üle 75% keevitustöödest toimub tehases automaatide ja poolautomaatide abil.

Teadlaste ja praktikute viljaka koostöö tulemusena välja töötatud desintegraatormenetlus silikaattelliste tootmisel võimaldab säästa kuni 50% lupja tavalise meetodiga võrreldes. Sealjuures on tellised tunduvalt tugevamad.

Materjalide kasutamise organisatsioonilis-tehnilised reservid peituvad progressiivsete kulunormide väljatöötamises ja kehtestamises, praagi vähendamises ja likvideerimises, materjalide kasutamise üle arvestuse ja kontrolli tugevdamises, laokadude vähendamises ja võitluses materjalide rikkemise vastu.

Tähtsaks küsimuseks võitluses materjalide kokkuhoiu eest on progressiivsete kulunormide väljatöötamine ja kehtestamine. Materjalide kulunormid, mis on välja töötatud eesrindlaste töötulemuste järgi, mobiliseerivad ettevõtte kollektiivi ning on peamiseks eelduseks võitluse organiseerimisel materjalide kokkuhoiu eest.

Et kindlustada progressiivsete kulunormide tõeline juurutamine, on tarvis välja töötada vastavad abinõud nende omandamiseks kõigi tööliste poolt. Peale selle on tarvis organiseerida range arvestus ja kontroll, mis kindlustab materjalide säästlikku kasutamist, kulunormidest kinnipidamist ja võimaldab näha materjalide kasutamise efektiivsust.

Häid tulemusi saavutasid materjalide kokkuhoiu alal 1953. aastal näiteks jalanõudevabrikus «Aktiiv» töölised. Rea organisatsiooniliste abinõude ja ratsionaalsemate juurdelõikamise meetodite rakendamise tulemusena hoidsid vabriku jalatsitöölised kokku 120 000 ruutdetsimeetrit pealiskahka. Kokkuhoitud materjali arvel lasti täiendavalt välja 6000 paari jalatseid.

Tartu Alumiiniumivabrik laskis 1953. aastal kokkuhoidud materjali arvel välja üle 10 000 mitmesuguse alumii-
niumnõu. Tehas «Võit» hoidis ainuüksi 1953. aasta 9 kuu
jooksul kokku 16 tonni sordirauda.

Tekstiilikombinaadis «Kreenholmi Manufaktuur», trikoo-
tööstuses «Marat» ja paljudes teistes meie vabariigi
tööstusettevõtetes rakendatakse suure eduga mitmesugu-
seid organisatsioonilisi abinõusid materjali kokkuhoiuks.

Nõrk kontroll ja puudulik arvestus materjalide kasuta-
mise üle põhjustas aga reas ettevõtetes materjali ülekulu.
Nii esines kuni 1953. aasta septembrikuuni V. Kingissepa
nimelises Tselluloosi- ja Paberitööstuse Kombinaadis üle-
kulu puidu, väävli ja teiste kemikaalide kasutamises. See
ülekulu läks riigile maksma mitu miljonit rubla. Sealjuu-
res ei pööranud kombinaadi juhtkond küllaldast tähele-
panu abinõude väljatöötamisele, et omandada plaanilisi
kulunorme ja et tegelikud kulud oleksid normide piirides.
Ainult parteiorganisatsiooni vahelesegamisel ja juhtimisel
suudeti 1953. aastal olukorda materjalide kasutamise alal
tunduvalt parandada.

Üheks oluliseks abinõuks omahinna alandamisel on
võitlus praagi vastu. Praak on õigupoolest raisatud elav
ja asjastatud töö, mille tulemus ei kujuta endast tarbimis-
väärtust. Vabariigi tööstusettevõtetes võideldakse edukalt
praagi tekkimise vastu. Viimaste aastate jooksul on saa-
vutatud sel alal märkimisväärseid edusamme. Enamikes
toiduainetetööstuse harudes on tootmispraak peaaegu täie-
likult likvideeritud.

Kuid ka nendes tootmisharudes, kus praagi esinemine
teatud piires on paratamatu (näiteks klaasitootmine, me-
tallivalu), väheneb see süstemaatiliselt. Kahe viimase aasta
jooksul vähendas valutehas «Pioneer» valupraagi miinimu-
mini. Tallinna Masinaehitustehase terasevalu jaoskonna
töölised koos insener-tehniliste töötajatega viisid 1953.
aastal ellu rea organisatsioonilis-tehnilisi abinõusid (tera-
sevalu tehnoloogia hoolikas väljatöötamine, vastavate inst-
ruksioonide koostamine, survevalu juurutamine jne.),
mille tulemusena terasesulataja Stepanov ja vormija Bon-
darenko hakkasid töötama praagita. Järsult vähenes
praak ka terasevalu jaoskonna teistel töölistel. Häid tule-
musi saavutati valupraagi vähendamisel ka masinaehitus-
tehases «Ilmarine» ja tehases «Volta».

Kuid on ka tööstusettevõtteid, kus praagi tekkimise vastu võideldakse veel nõrgalt. Praagi läbi tekkinud kaod koormavad juba rea aastate jooksul toodangu omahinda kummivabrikus «Põhjala» ja Tallinna Vineeri- ja Mööblivabrikus.

Võitlus praagiga on kompleksne küsimus. Kõigepealt on tarvis välja töötada ja kehtestada õige tehnoloogiline protsess ning nõuda, et peetaks rangelt kinni tehnoloogilisest režiimist. Samuti tuleb organiseerida tehniline kontroll praagi ennetamise printsiibil ja tõsta tööliste kvalifikatsiooni.

Küllaltki tähtsaks abinõuks materiaalsete kulutuste vähendamisel tooteühikule on kallimate materjalide asendamine odavamatega ilma kvaliteeti kahjustamata ja jäätmete igakülgne ärakasutamine.

Valutehase «Pioneer» mehaanikasehhi lukksepä ja treialid võtsid 1953. aastal endile kohustuse kasutada seibide, mutrite ja väikeste poltide valmistamiseks ainult jäätmeid. Selle tulemusena hoiti iga kuu kokku üle 150 kg uut metalli.

Tootmise eesrindlaste algatusel seati puuvillakombinaadis «Balti Manufaktuur» 1954. aasta esimeses kvartalis sisse jäätmete individuaalarvestus. Esialgseil andmeil võimaldab see hoida 1954. aastal kokku 35—40 tonni puuvilla.

Jalanõudevabrikus «Aktiiv» hakati 1953. aastal mudeljalatsite osakonna tööliste V. Tänavaga ettepanekul kasutama kalli korkfilleri asemel tavalist vilti. See andis üle 80 000 rubla kokkuhoidu aastas.

Tartu Ehitusdetailide Tehases hakati 1953. aastal tsementlubjamõrdi valmistamisel kasutama venivat pastat — plastifikaatorit. See asendas täielikult lubja ja võimaldas tunduvalt vähendada ka tsemendikulu. Selle tulemusena alanes mõrdi omahind mitmekordselt.

Omahinna alandamise teedeks kütuse osas on kohaliku kütuse maksimaalne kasutamine, õige kütterežiimi väljatöötamine ja kehtestamine, soojuskadude vähendamine, kasutatud soojusenergia teistkordne tarvitamine, progressiivsete kulunormide väljatöötamine ja kehtestamine ning õige arvestuse ja range kontrolli organiseerimine kütuse kasutamise üle.

Progressiivsetel kulunormidel on mobiliseeriv mõju võitluses kütuse kokkuhoiu eest. Selle kohta võiks tuua järgmise näite.

Valutehases «Pioneer» kõikus koksikulu ühe tonni valu kohta pikemat aega 400 kg ümber. 1953. aastal töötati välja ja kehtestati progressiivne koksi kulunorm. Aasta lõpuks moodustas koksikulu ühe tonni valu kohta ainult 300 kg.

Elektrienergia säästlikumaks kasutamiseks on tarvis kõik töömasinad üle viia individuaalveole, varustades seadmed parajavõimsuseliste elektrimootoritega, võidelda koosinus fii tõstmise eest, vältida seadmete tühi-jooksu, välja töötada ja kehtestada progressiivsed kulunormid ning sisse seada elektrienergia kasutamise üle õige arvestus ja range kontroll.

Võimsustrahvide vältimiseks ja elektrienergia kulu vähendamiseks on nimetatud abinõudest eriti suure tähtsusega kaks esimest.

Nõukogude korra ajal rajatud ja rekonstrueeritud tööstusettevõtetes on kõik töömasinad varustatud individuaal-elektromootoritega. Ainult vanemates, kapitalistlikust ühiskonnast päritud tööstusettevõtetes võime veel kohata kohmakaid ja ebaratsionaalseid transmissiooniseadeldisi. Kuid ka neid ettevõtteid rekonstrueeritakse pidevalt.

Nii likvideeritakse 1954. aasta jooksul seadmete transmissioonivedu täielikult Sindi tekstiilivabrikus «1. Detsember». 1954. aasta esimesel poolel viidi juba kahe tsehi töömasinad individuaalveole. Ainult 1954. aasta juunikuu jooksul seati kudumistsehhis üles üle 50 elektrimootori. Sügiseks lõpetatakse töö kogu vabrikus. See võimaldab tunduvalt kokku hoida elektrienergiat ja alandada toodangu omahinda. Samuti muutub seadmete käsitsemine lihtsamaks ja tõuseb tööviljakus.

Võitluses kokkuhoiurežiimi teostamise eest on suur tähtsus ka seadmete varustamisel paraja võimsusega elektrimootoritega.

Nii näiteks asendati 1953. aastal Lavassaare turbarabas töötanud laotusmasinatel ESM 64 kW võimsusega elektrimootorid parajate — 50 kW võimsusega elektrimootoritega. Sellega saavutati elektrienergia suur kokkuhoid. Kui varem kulus ühe tonni turba tootmiseks 8 kilovatt-tundi elektrienergiat, siis pärast selle abinõu rakendamist kulus ühe tonni turba tootmiseks ainult 6,9 kilovatt-tundi elektrienergiat.

Tähtsaks hoovaks võitluses materjalide, kütuse ja energia säästmise eest on kokkuhoidu stimuleerivate palgasüsteemide rakendamine vastavate töötajate suhtes.

c) Kaudsete kulude alandamine

Kaudsete, s. o. tsehhikulude ja tehase üldkulude suurus tooteühiku omahinnas sõltub põhiliselt toodangu mahust ja põhifondide kasutamise astmest. Toodangu mahu suurenemisega kaudsed kulud tooteühikule tavaliselt langevad, toodangu mahu vähenemisega aga tõusevad. Selline sõltuvus on tingitud sellest, et valdav enamik kaudseid kulusid kuulub oma iseloomult püsivate kulude hulka.

Püsivate kulude all mõistetakse selliseid kulusid, mis ei olene toodangu mahust ega muutu proportsionaalselt selle muutumisega, vaid jäävad oma absoluutsummas enam-vähem püsivateks või muutuvad minimaalselt. Toodangu mahu kasvuga jaguneb kaudsete kulude püsiv summa suurema hulga toodete vahel ning ühele tooteühikule langeb väiksem summa neid kulusid.

Tsehhikuludest moodustavad püsivkulud 60—70%. Püsivkulude hulka arvatakse peamiselt tsehhi majanduslikud kulud, mis koosnevad tsehhi administratiiv-majandusliku personali palkadest koos eraldamisega sotsiaalkindlustuseks, majandusliku kütuse, valgustuse, ruumide korrashoiu ja ruumide jooksva remondi kuludest, hoonete amortisatsioonist jne. Omahinna alandamise teedeks tsehhi administratiiv-majanduslike kulude osas on koosseisu-distsipliinist kinnipidamine, majandusliku kütuse ja energia säästlik kasutamine ja mitmesuguste majanduslike abimaterjalide normeeritud kasutamine.

Seadmete kasutamisega seoses olevad kulud (seadmete korrashoiu kulud, jooksev remont jne.) moodustavad tsehhikulude muutuvate kulude osa.

Seadmete kasutamisega seoses olevatest kuludest üheks tähtsamaks on jooksva remondi kulud. Ülekulutused selles osas on reas ettevõtetes suurel määral tingitud remondi-majanduse halvast organiseerimisest. Peamiseks teeks remondimajanduse organiseerimise parandamisel on seadmete plaanilis-ennetava remondisüsteemi väljatöötamine ja kehtestamine ettevõtetes. Kogemused on näidanud (näiteks raadiotehases «Punane Ret»), et seadmete remondi organiseerimine plaanilistel alustel ennetamise printsiibil ei likvideeri ainult avariid seadmete juures, vaid võimaldab saavutada tunduvalt kokkuhoidu ka remondikuludes.

Üheks omahinna alandamise reserviks tsehhikulude osas on ka tööseisakute vältimine. Tasud seisakute eest (elektrienergia, materjalide jne. puudumisel), mis arvestatakse

tsehhikuludes, koormavad reas ettevõtetes mittetootlike kuludena toodangu omahinda.

Tehase üldkulud kuuluvad täies ulatuses püsivate kulude hulka. Tehase üldkulud jaotatakse kolme rühma: administratiiv-majanduslikud kulud (ettevõtte administratiivjuhtiva personali palk koos eraldamistega sotsiaalkindlustuseks, lähetuskulud, kantselei-, posti-, telefoni- ja telegraafikulud jne.), üldtootmislikud kulud (üldtehaseliste hoonete, ladude, laboratooriumide ülalpidamine jne.) ja mittetootlikud kulud (trahvid, viivised, vagunite seisurahad jne.). Viimane rühm kulusid ei kuulu planeerimisele ega tohiks esineda ettevõtetes ka tegelikult. Kuid praktika näitab, et reas ettevõtetes ulatuvad need kulud sadadesse tuhande ruubladesse aastas ja kutsuvad esile toodangu omahinna tunduva tõusu. Mittetootlike kulude esinemine on tingitud peamiselt ettevõtte tootmisalase ja toodangu realiseerimise alase tegevuse halvast organiseerimisest ja mitmesugustest organisatsioonilistest puudustest. Mittetootlike kulude esinemise vastu tuleb ettevõtte juhtkonnal pidada kõige rangemat võitlust. Nende kulude esinemine tõstab toodangu omahinda ja vähendab kasumit mitte üksnes ettevõttes, vaid nende kulude taga peituvad tunduvalt suuremad rahvamajanduslikud kaod, mida kohustuste mittetäitja sageli ei pane tähele (vedudeplaani mittetäitmine vagunite mitteõigeaegse tühjendamise tõttu ja sellest tulenevad häired tootmises, hankekohustuste mittetäitmisest tulenevad disproportsioonid rahvamajanduses, toodete madala kvaliteedi mõju töötajate reaalsel tasemele jne.).

Viimaste aastate jooksul on mittetootlikud kulud vabariigi tööstusettevõtetes suuresti vähenenud. Eesrindlikes tööstusettevõtetes (Tootsi Turbabriketitööstuses, masinaehitustehases «Ilmarine» jm.) on nad peaaegu täielikult likvideeritud.

Rahvatarbeesemeid tootvad tööstusettevõtted peaksid senisest veelgi rohkem võitlema sortimendiplaani täieliku täitmise eest. Sortimendiplaani täitmine ja toodete tähtsuse üleandmine kaubandusvõrku peab olema kõikidele tööstusettevõtetele vankumatuks seaduseks. Selle nõude rikkumine tõstab vastava tööstusettevõtte toodangu omahinda sanktsioonitrahvide tõttu ja pidurdab nõukogude töötajate kasvavate vajaduste järjest mitmekülgsemat rahuldamist. Kokkuhoiurežiim nõuab kõige otsustavamalt võitlust mittetootlike kuludega.

4. ISEMAJANDAMISE JA SOTSIALISTLIKU VÕISTLUSE OSA VÕITLUSES KOKKU- HOIUREŽIIMI EEST

Võitluses kokkuhoiurežiimi eest etendab tähtsat osa isemajandamine.

Isemajandamine on sotsialistlik majandamise meetod, mis on rakendatud kokkuhoiurežiimi teenistusse.

Isemajandamine plaanilise juhtimise ja majandamise meetodina loob tingimused vahendite kõige ratsionaalsemaks ja säästlikumaks kasutamiseks ning mobiliseerib töotajaid aktiivsele võitlusele tootmisreservide avastamiseks ja rakendamiseks.

Isemajandamine kujutab endast sellist sotsialistliku ettevõtte plaanilise juhtimise ja majandamise meetodit, kus iga ettevõtte saab teatava operatiivse iseseisvuse kõige efektiivsemate plaanitaimise teede otsimiseks. See operatiivne iseseisvus tagatakse sellega, et isemajandavale ettevõttele eraldatakse põhi- ja käibevahendid, mis on tarvili- kuld riikliku plaani täitmiseks. Sealjuures kannab ettevõtte täielikku vastutust eraldatud vahendite säilitamise ja nende efektiivseima kasutamise eest. Üheaegselt range vastutusega luuakse isemajandavale ettevõttele sellised tingimused, kus ta on materiaalselt huvitatud oma töö- tulemustest. Kui ettevõtte täidab ja ületab riikliku plaani ülesandeid ja kulutab vahendeid säästlikult, siis premeeritakse ettevõtte töotajaid vastavate premeerimisekirjade alusel. Samuti läheb ettevõtte käsutusse üks osa plaanil- lise ja üleplaanilise kasumist direktorifondi eralda- miste näol. See toimub juhul, kui ettevõtte on saavutanud häid tulemusi oma töös ja on kindlustanud riiklikust plaanist tulenevate rea kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete näitajate täitmise.

Isemajandamise iseloomulikuks jooneks praegusel are- nemisetapil on see, et isemajandamine kui sotsialistliku majandamise meetod on tunginud kõigisse ettevõtte lüli- desse, kõigile ettevõtte tegevusaladele ja on tihedalt seotud hulkade võitlusega tootmisreservide avastamise ja kokkuhoiurežiimi teostamise eest.

Tehasesisese isemajandamise juurutamise ning kokku- hoirežiimi teostamise tagajärjel on ka Nõukogude Eesti tööstusettevõtted saavutanud viimaseil aastail hinnatavaid tulemusi toodangu väljalaske suurendamise, tööviljakuse kasvu, omahinna alandamise ja rentaabluse tõstmise alal.

Põlevkivitööstuse kiire arenguga sõjajärgsel perioodil on kaasnenud kaevandusesisese isemajandamise juurutamine.

Häid tulemusi on saavutatud jaoskondade isemajandamise organiseerimisel kaevanduses nr. 6 ja kaevanduses Käva-2. Näiteks hoidsid kaevanduse nr. 6 isemajandavad jaoskonnad kokku 1952. aasta esimese poolaasta jooksul kulunormidega võrreldes üle 500 tihumeetri toetuspuitu ja 33,7 tonni lõhkeainet. Tunduvalt vähenes ka detonaatorite, süütenööri ja teiste abimaterjalide kulu.

Millist efekti võib anda ettevõttesisese isemajandamise juurutamine, näitavad Eesti NSV Kohaliku, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeriumi kombinadi «Kiviõli» kogemused. Kombinadisest isemajandamist hakati ulatuslikumalt juurutama 1953. aasta neljandas kvartalis. Kuid juba 1954. aasta esimesel neljal kuul kaevandatud põlevkivi ühe tonni omahind oli 14,3% madalam 1953. aasta keskmisest tegelikust omahinnast. Põlevkivi omahinna alandamise tulemusena andis kaevandus rahvamajandusele üleplaaniulist kokkuhoidu, mis ulatub sadadesse tuhandetesse rubladesse.

Kombinadi õlivabriku tsehhide isemajandamisele üleviimise tulemusena saavutati 1954. aasta nelja esimese kuu jooksul üleplaaniulist kokkuhoidu ligi miljon rubla. Isemajandamise süvendamine aitas suurendada töötajate loomingulist aktiivsust, tõhustada ratsionaliseerimise tegevust ja areadada sotsialistlikku võistlust.

Edukalt on juba rea aastate jooksul juurutatud ettevõttesisest isemajandamist tehases «Volta». 1953. aastal kujundati isemajandavateks üksusteks normaalmasinate tsehhi jaoskonnad. Selle tagajärjel arenes hoogsalt võitlus kokkuhoiurežiimi teostamise eest jaoskondades. Nii näiteks suurenes üksnes oktoobrikuu jooksul tööviljakus mehaanikajaoskonnas plaanis ettenähtuga võrreldes 12% võrra, palka hoiti kokku ligi 3 tuhande rubla ulatuses.

Kui tubakavabrik «Leek» andis 1953. aastal üleplaaniulise toodanguna enam kui 60 miljonit paberossi ja sigaretti, alandas omahinda 4% võrra, ületas 3,8-miljonilise kasumiplaani 0,5 miljoni rubla võrra, siis aitas sellele suurel määral kaasa tsehhide isemajandamine.

Märkimisväärseid tulemusi saavutati trikootööstuses «Marat», kus organiseeriti Moskva jalatsivabriku «Burevestnik» eesrindlaste Maria Levtšenko ja Grigori Muhhanovi eeskujul võistlus omahinna alandamiseks igalt tööoperatsioonilt. Omahinna alandamiseks peetud sotsialistlikust võistlusest võttis 1952. aastal osa 270 töolist. Kokku saavutati ligi 200 tuhat rubla säästu.

Omahinna alandamine igalt operatsioonilt kujutab endast individuaalse isemajandamise kõrgemat astet ja on tegelikult säästuarvete vormi edasiarenduseks. Säästuarvete vormis ei ole individuaalne isemajandamine täielik. Kohustusi võetakse ja arvestust teostatakse ainult mõningate kulutuste, peamiselt materjalikulutuste kohta. Isemajandamise tulemuste sünteetiliseks näitajaks on aga omahind, mis peegeldab kõiki peamisi kulutusi antud tööloigus. Sellele nõudele vastab täielikult omahinna planeerimine iga operatsiooni järgi ja arvestuse teostamine tööliste järgi.

Juurutada ja tugevdada isemajandamist ettevõtetes, viia isemajandamise printsiibid kõigisse ettevõtte lülidesse, arendada veelgi energilisemalt võitlust kokkuhoiurežiimi eest — kõik see on meie ettevõtete tähtsamaid päevaülesandeid.

Isemajandamine on lahutamatu seotud sotsialistliku võistlusega.

Sotsialistlik võistlus on üheks tähtsamaks võitlusmeetodiks kokkuhoiurežiimi teostamisel. Ta on tööviljakuse tõstmise ja omahinna alandamise ammendamatuks allikaks.

Sotsialistlikus võistluses ilmnevad ja leiavad rakendamist töötajate määratu suured loominguilised võimed. Sotsialistlik võistlus arendab enesekriitikat ja kasvatab töötajates uut, kommunistlikku suhtumist töösse. Sõjajärgsel perioodil arenesid mitmed uued sotsialistliku võistluse vormid (näiteks võistlus materjalide kompleksse kokkuhoiu eest, võistlus toodangu kvaliteedi tõstmise eest, võistlus tootmispinna täielikuma ärakasutamise eest jne.), mis aitasid tunduvalt alandada toodangu omahinda. Tõusis kvalitatiivsete näitajate ja sotsialistliku võistluse efektiivsuse kindlaksmääramise tähtsus. On suurenenud insener-tehniliste töötajate osavõtt sotsialistlikust võistlusest ja tugevnenud loominguiline koostöö teaduse ja tootmisala töötajate vahel. On tugevnenud ühiskondlike organisatsioonide organiseeriv ja suunav osa. Esmakordselt areneb

laial rindel eesrindlike töömeetodite juurutamine teaduslikul alusel. Kõigis uutes sotsialistliku võistluse vormides avaldub laiade töölishulkade võitlus tööviljakuse tõstmise ja toodangu omahinna alandamise eest, kommunismi ülesehitamise eest meie maal.

Sotsialistlik võistlus on muutunud üldrahvalikuks võistlusmeetodiks kommunismi ehitamisel meie maal. Üle 90% töölistest, insener-tehnilistest töötajatest ja teenistujatest Nõukogude Liidu tööstuses võtavad sotsialistlikust võistlusest osa. Palju hinnatavaid töövõite sotsialistliku võistluse tulemusena on saavutanud Nõukogude Eesti ettevõtted.

Eduka töö tõttu hoidis Kohtla-Järve Põlevkivitöötlemise Kombinaat viimastel aastatel (1952. ja 1953. aastal) kaheksa korda järjest enda käes NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja Üleliidulise Ametiühingute Kesknõukogu rändlippu, mille ta oli saanud üleliidulises sotsialistlikus võistluses saavutatud esikoha eest.

Kahe viimase aasta jooksul on valutehas «Pioneer» süstemaatiliselt kuulunud vabariikliku sotsialistliku võistluse võitjate hulka.

Paljud teised Tallinna ettevõtted (masinaehitustehas «Ilmarine», trikootööstus «Marat» jne.) võitlevad ennastsalgavalt tööviljakuse edasise tõstmise ja omahinna alandamise riikliku ülesande täitmise ja ületamise eest.

On tarvis veelgi hoogsamalt arendada sotsialistlikku võistlust kõigis ettevõtetes.

5. TÖÖSTUSTOODANGU OMAHINNA PLANEERIMINE JA KONTROLI ORGANISEERIMINE KOKKUHOIU- REŽIIMI-ALASTE ÜLESANNETE TÄITMISE ÜLE

Võitluses kokkuhoiurežiimi eest etendab tähtsat osa toodangu omahinna õige planeerimine, õigeaegne arvestus ja kontroll ning analüüs elava ja asjastatud töö kulutuste üle.

Toodangu omahinna planeerimisega määratakse kindlaks plaaniline kulutuste summa kogu- ja kaubatoodangule ning üksikutele tooteliikidele. Kuid toodangu omahinna planeerimise ülesandeks ei ole üksnes absoluutsumma kindlaksmääramine, vaid ka kulutuste dünaamika väljatöötamine, mis leiab konkreetse väljenduse toodangu omahinna alandamises.

Üksikute tooteliikide omahinna tase ja struktuur leiab väljendust tooteühiku omahinna kalkulatsioonides. Kahe perioodi tooteühiku omahinna taseme võrdlemisel selgub kulutuste dünaamika ja vahendite kasutamise efektiivsus, võrreldes plaanilise või eelmise perioodi tegeliku tasemega. Seega on tooteühiku omahinna kalkulatsioon kriteeriumiks, mille abil hinnatakse elava ja asjastatud töö kulutusi ettevõttes.

Tooteühiku plaanilises omahinna kalkulatsioonis peab kajastuma mitte ainult juba olemasolevate, vaid ka plaaniperioodil avastatavate tootmisreservide täielikust rakendamisest tulenev efekt.

Progressiivsete plaaniliste omahinna kalkulatsioonide koostamine peab tuginema progressiivsetele tooraine, põhi- ja abimaterjalide, kütuse ning energia kulunormide, töönormide ja seadmete kasutamise normidele. Kuid meie vabariigi üksikutes ettevõtetes kasutatakse veel statistiliskogemuslikke norme, mis ei kajasta eesrindlaste saavutusi.

Mõningaid liialdusi esineb tsehhikulude ja tehase üldkulude eelarvete koostamisel. Plaaniperioodi kulude eelarve koostamisel kasutatakse sageli statistilist meetodit, lähtudes eelmise aasta aruandelistest andmetest. Tsehhikulude ja tehase üldkulude eelarvete koostamisel on tarvis rakendada eranditult kõigis ettevõtetes tehnilis-arvestuslikku meetodit, lähtudes kulunormidest iga kuluartikli kuluelemendi kohta.

Juba rea aastate jooksul kasutatakse edukalt Kohtla-Järve Põlevkivitöötlemise Kombinaadis tehnilis-arvestuslikku meetodit tsehhikulude ja tehase üldkulude planeerimisel. Selle meetodi rakendamine ei ole vältinud ainult liialdusi kaudsete kulude eelarvete koostamisel, vaid on võimaldanud avastada ka reserve kulutuste vähendamiseks üksikute kulukirjete järgi. Tehnilis-arvestuslikku meetodit kaudsete kulude planeerimisel kasutatakse järjest rohkem meie vabariigi tööstusettevõtetes.

Toodangu omahinna alandamise ülesande täitmine peab olema tagatud vastavate organisatsioonilis-tehniliste abinõudega.

Võitlus kokkuhoiurežiimi eest saab toimuda peamiselt töökohtadel, tootmisprotsessis, kus leiab aset vastavate vahendite kasutamine. Et mobiliseerida kollektiivi võitluseks kokkuhoiu eest, peavad töötajad teadma võitlusülesannet. Selleks tuleb omahinna-näitajad iga kuu viia nende täit-

jatani. Üheks täiuslikumaks meetodiks selles osas on omahinna planeerimine operatsioonide järgi ja võitluse organiseerimine omahinna alandamiseks igalt operatsioonilt.

Planeerimine peab vahetult põimuma arvestuse ja kontrolliga. Planeerimistöö ei lõpe plaani koostamisega, vaid areneb alles pärast plaani koostamist, pärast kontrollimist kohapeal.

Arvestuse ülesandeks on registreerida kulutuste suurus tootmisprotsessis kulukoha ja kuluobjekti järgi. Võrreldes tegelikku kulu plaanilisega, saame otsustada kokkuhoiu-režiimi efektiivsuse üle ja välja tuua kõrvalekaldumised plaanilistest kulutustest. Analüüsi ülesandeks on välja selgitada hälbeid tinginud põhjused. Töömeetodeid, mis kutsusid esile positiivsed hälbed, tuleb üle kanda võimalikult kõigile tööloikudele. Ülekulu tekitanud põhjused aga tuleb kõrvaldada. Positiivsete tegurite juurutamiseks ja negatiivsete kõrvaldamiseks tuleb välja töötada vastavad abinõud ja lülitada need järgmise perioodi organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaani. Abinõude rakendamisest tulenev majanduslik efekt peab kajastuma planeeritava toodangu omahinnas. Seega on planeerimine, arvestus ja analüüs vastastikusel seoses.

Hästi on jooksev arvestus ja kontroll sisse seatud kombinaadi «Eesti Põlevkivi» kaevandustes. Igapäevast arvestust ei teostata seal mitte ainult toodangu väljalaske, vaid ka materjalide ja palgafondi kasutamise kohta. Selline arvestuse sisseseadmine kindlustas toodangu omahinna süstemaatilise alandamise ja likvideeris võimaluse ülekulu tekkimiseks materjalide ja palgafondi kasutamise alal. Jooksva kontrolli ja analüüsi teostamine võimaldas täpsustada ka tootmise planeerimist ja normatiivset baasi.

Kombinaadi «Eesti Põlevkivi» kaevanduste eeskujul hakati 1954. aastal igapäevast kulutuste kontrolli teostama ka kombinaadi «Kiviõli» kaevanduses. Selle tagajärjel vähenesid järsult kulutused toodangu omahinnas süstemaatiliselt kontrollitavate kululiikide osas.

Töötleva tööstuse ettevõtetes, kus toodangu nomenklatuur on lai ja materjalide positsioonide arv suur, on jooksva kontrolli teostamine materjalide kasutamise üle tunduvalt raskem kui põlevkivitööstuses.

Kuid trikootööstuse «Marat», tekstiilikäitise «Punane Koit», naha- ja jalatsikombinaadi «Kommunaar» ning paljude teiste vabrikute ja tehaste kogemused näita-

vad, et jooksva kontrolli meetodite rakendamise võimalusi on olemas ka laia toodangunomenklatuuriga tööstusettevõtetes.

*

Võitluses kokkuhoiurežiimi eest ettevõtetes on vastutusrikas osa täita ühiskondlikel organisatsioonidel. «Rangema kokkuhoiurežiimi teostamise küsimused peavad alati olema kogu meie majandus- ja parteilöö keskpunktis. Me peame väsimatult hoolitsema nõukogude inimeste kasvata- mise eest ühiskondlikku, sotsialistlikku omandisse hoolika suhtumise vaimus. Tarvis on välja juurida igasugused liialdused aineliste, tööjõu- ja rahaliste ressursside kulu- tamisel ja süstemaatiliselt kindlustada ülesannete täitmist ning ületamist toodangu omahinna alandamise alal.»¹

Selleks et need ülesanded täita, peavad parteiorgani- satsioonid süstemaatiliselt kontrollima administratsiooni majanduslikku tegevust, mobiliseerima kollektiivi võitlu- seks puuduste vastu ja igakülgselt arendama kriitikat ning enesekriitikat.

Kokkuhoiurežiimi eest peetavast võitlusest ei tohi eemal seista ka ametiühingu-organisatsioon. Tema ülesandeks on kõigi jõududega edasi arendada sotsialistlikku võistlust, kaasa aidata eesrindlaste kogemuste levitamisele ja aidata mahajäänuil tõusta eesrindlaste tasemele. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ning ühiskondlike organisat- sioonide poolt teostatav igapäevane töö kommunistliku teadlikkuse kasvatamisel töötajate hulgas etendab määra- vat osa kokkuhoiurežiimi eest toimuva võitluse efektiiv- suses. Riiklike materiaalsete, rahanduslike ja tööjõures- sursside kokkuhoidlik ja plaanikindel kasutamine on meie uute võitude pandiks kommunistliku ühiskonna ülesehitamisel.

¹ G. Malenkov, Aruandekõne ÜK(b)P Keskkomitee tööst partei XIX kongressile, Tallinn, 1952, lk. 59.

23

Rbl. 1.20

A-17346
176

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00482964 6